

מעמדו המיוחד של איסור חמץ

א. פסחים כא:

לא יאכל מדקרינא לא יאכלי משמע לא יאכל בו היסר המניא ליד זוס אכילה ופסח הנאות ליד אכילה הס בנות שלוקח בדמים דבר מאכל: עד שיעשו לך הפסח בו. היסר הנאה כדרך שפרט לך בנבלה שלא היה כמזב זה אלא לא תאכלו והוארך להתייה בנאה כדכתיב או מכוז ללכרי:

אמר חזקיה

דמנין לחמץ בפסח שאסור בהנאה שנאמר ולא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה מעמא דכתב רחמנא לא יאכל חמץ הא לא כתב לא יאכל הוה אמינא איסור אכילה משמע איסור הנאה לא משמע ופליגא דר' אבהו דא"ר אבהו הכל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה (משמע) עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבילה

ב. ר"ף | פסחים (דף ה: בדפי הר"ף)

אמר חזקיה מנין לחמץ

בפסח שאסור בהנאה שנא' לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר ד אכילה:

ג. רמב"ם | מאכלות אסורות פרק ח'

טו. כל מקום שנאמר בתורה לא תאכל לא תאכלו לא יאכלו לא יאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבלה שנאמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה וכחלב שנאמר בו יעשה לכל מלאכה, או עד שיתפרש בתורה שבעל פה שהוא מותר בהנאה, כגון שקצים ורמשים ודם ואבר מן החי וגיד הנשה שכל אלו מותרין בהנאה מפי הקבלה אף על פי שהן אסורין באכילה.

ד. רמב"ם | חמץ ומצה, פרק א'

ב. החמץ בפסח אסור בהנאה שנאמר (שמות י"ג) לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה, והמניח חמץ ברשותו בפסח אע"פ שלא אכלו עובר בשני לאוין שנאמר (שמות י"ב) לא יראה לך שאור בכל גבולך ונאמר שאור לא ימצא בבתיכם, ואיסור החמץ ואיסור השאור שבו מחמציץ אחד הוא. /השגת הראב"ד/ ואיסור החמץ ואיסור השאור שבו מחמציץ אחד מחמציץ אחד הוא. א"ל דוקא לשיעוריהן אבל לענין ציעור ולענין אכילה יש הפרש ביניהם שהחמץ אם נפסל מאכילת הכלב אינו זקוק לבער והשאור אף על פי שהוא נפסל חייב לבער לפי שהוא ראוי לשהות ולהחמיץ בו כמה עיסות אלא א"כ יחדו לשיצה וטח פניו ציטט, ומה ששנו בתוספתא (בגמ' /פסחים/ מה) הפת שעיפשה חייב לבער מפני שראויה לשהות וכו' צפת של שאור קאמר דאי בתמץ לא היה כריך לזה הטעם.

א. משנה למלך | רמב"ם חמץ ומצה, פרק א', ז. האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא ח"ו אסור מן התורה שנאמר לא יאכל. יומא פ' יוה"כ (דף ע"ד) גופא חצי שיעור ר"י אמר אסור מן התורה ור"ל אמר מותר מן התורה ר"י אמר אסור כיון דהוי לאיצטרופי איסורא קא אכיל ר"ל אמר מותר אכילה אמר רחמנא וליכא. ובתר הכי אמרינן תניא כותיה דר"י כל חלב לרבות חצי שיעור וכתבו התוס' דמאי דאיצטרך לר"י מעמא דהוי לאיצטרופי אע"ג דאית ליה ברייתא דמרבה להצי שיעור מקרא דכל חלב הוא משום דאי מקרא דכל חלב הו"א עיקר קרא לבוי אצטרין ואסמכוה אקרא אבל השתא דקאמר מעמא דהוי לאיצטרופי סברא הוא מהאי מעמא דדרשא נמורה היא להצי שיעור ע"כ. (א"ה עיין מ"ש לעיל פ"ה מהל' שבת הלכה א') ומדברי הר"ן בפ"ג דשבועות נראה דמשי"ה אצטרין למעמא דהוי לאיצטרופי משום דאי מקרא דכל חלב לא הוה ילפינן מיניה לשאר איסורין משום דהו"א נזירת הכתוב היא בחלב דאף חצי שיעור יהיה אסור משאי"כ בשאר איסורין אבל השתא דאמרינן מעמא מסתברא דכי אסר קרא בחלב חצי שיעור הוא משום דהוי לאיצטרופי וא"כ מעם זה שייך בכל האיסורים וילפינן מחלב לכל האיסורין דפחות מכשיעור אסור מן התורה משום דהוי לאיצטרופי וק"ל כר"י וכן פסקו כל הפוסקים דחצי שיעור אסור מן התורה. ולפי זה יש לתמוה על רבינו דל"ל קרא בחמץ בפסח הא בכל איסורין שבתורה ק"ל חצי שיעור אסור מן התורה. ותו דאי מקרא איפכא הוה ליה למילף מינה דלא יאכל שיעור אכילה משמע וכבר הקשה זה מרן בכ"מ והניחו בצ"ע. וראיתי לרב מהר"לניח בתשובה סי' נ"א דהוקשה לו קושיית מרן ז"ל הלזו ותירץ דאיסור חמץ דלא דמי לחלב דמשם למדו דחצי שיעור אסור משום דחלב אסור לעולם ולא היה לו שעת היתר מה שאין כן בחמץ שמותר קודם הפסח ולכן הוצרך פסוק בפני עצמו בחמץ לאסור חצי שיעור (קודם הפסח) והוליד הרב ז"ל מזה דביום י"ד משעה ששית ולמעלה אין איסור תורה בפחות מכשיעור. ולקושיא דהשינה הנזכרת גם בזה האריך הרב יע"ש:

אור לארבעה עשר בורקין את החמץ. פ"ה שלא לעבור עליו צבל יראה ובל ימצא וקשה לר"י כיון דכריך ציטול כדאמר בגמ' (דף ו:) הבודק כריך ציטול ומדאורייתא ציטול בעלמא סגי א' אמאי הגריכו חכמים בדיקה כלל ונראה לר"י דאע"ג דסגי ציטול בעלמא החמירו חכמים לצדוק חמץ ולצירו * שלא יצא לאכלו וכן משמע לקמן (דף י:) דבעי רבא ככר בשמי קורה וכו' או דלמא זימנין דנפל ואתי למיכליה והטעם שהחמירו כאן טפי מבשאר איסורי הנאה שלא הגריכו לבערם משום דחמץ מותר כל השנה ולא נאסר רק בפסח ולא בדילי מנייה כדאמר לקמן (דף י"ב.) ולא דמי לצער בחלב ועלה וכלאי הכנס שאיסורם נוהג איסור עולם * וגזיר נמי איסוריה שרי לאחריני * אי נמי שאני חמץ שהחמירה בו מורה לעבור צבל יראה ובל ימצא החמירו חכמים לצדוק ולצירו אפילו היכא דציטולו משום דלמא אתי למיכליה ונראה לרשב"א דאפילו לפי טעם האחרון צ"ל דהחמירו חכמים בכל חמץ אפי' בחמץ נוקשה ועל ידי תערובת חץ על גב דליכא כל יראה לר"י * בר"ש בר"ש אלו עובדין (דף מג.) דהא אמר שאור ישרף והיינו חמץ נוקשה כדמכות התם ואיכא למ"ד נמי התם דכ"ש חמץ גמור על ידי תערובת משמע דאסור להשהותו דאי מותר להשהותו אמאי ישרף ישהה אותו עד אחר הפסח ויהא מותר אפילו לרבי יהודה דלא אסר רבי יהודה חמץ אחר הפסח אלא בחמץ גמור דליכא ג' קראי לתוך זמנו ולפני זמנו ולאחר זמנו לקמן דף סג:) אבל בנזקשה דליכא אלא חד קרא * אפי' ר' יהודה מודה:

ב. מרדכי | פסחים תקכ"ט

ידף ב' | תקכט' אור לארבעה עשר [בזדקין את החמץ] פרש"י שלא יעבור עליו צבל יראה ובל ימצא (ב) וקשה דהא ציטול בעלמא סגי (ג) ופי' ר"י הואיל והחמירה מורה צו כל כך לעבור עליו צבל יראה ובל ימצא היכא דלא ציטול אמרו חכמים שיהא כריך בדיקה אפילו היכא דבעטלו גזירה שמה יאכלנו ועוד פי' ר"י משום דאיכא כרת ולא בדילי' אינשי מיניה לכך כריך בדיקה עם הציטול:

ג. שו"ת הרדב"ז | חלק ג', תתקמ"ו

שאלת ממני אודיעך דעתו מה נשתנה חמץ בפסח מכל איסורין שבתורה, שהחמירה עליו תורה להאריכו בדיקה וקרופ וכלה וגם ציטול, והוסיפו חכמים להאריכו בדיקה בחורין ובסדקין ולחפש אחרינו ולקשר אותו מכל גבוליו ועבר עליו צבל יראה ובל ימצא ולאסרוהו בכל שהוא ואינו מתבטל כלל. ותומרות כאלו לא נמצאו בכל האיסורין שבתורה.

תשובה... הילכך עדיין כריך טעם, ועל כן אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות כי חמץ בפסח רמז ליצר הרע, והוא שאור צבעיסה. ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו, ויחפש עליו בכל מחבואות מחבואותיו, ואפילו כל שהוא לא ציטול והרי זה אמת ונכון. והנראה לעניות דעתי כדבתי.